

Wolven in de bossen rondom Breda

door

Mr. A. R. M. MOMMERS

Voor enige dagen maakten de couranten melding van een algemene drijf- en klopjacht op enige wilde everzwijnen in de omgeving van Waalwijk, welke daar veel schade aan de veldgewassen veroorzaakten. Dit wekt herinneringen aan oude tijden, toen wolven en vossen in onze streken nog veelvuldig voorkwamen. Nog in 1857 ¹⁾ werd bij de behandeling in de Tweede Kamer van de eisen voor het toekennen van jachtacten, of men n.l. al dan niet de beperking zou toevoegen dat van de machtiging door particulieren geen gebruik kan worden gemaakt zonder de toestemming van de eigenaar of de rechthebbende op de grond, in de vergadering van 22 Mei door het lid van Deirse er op gewezen dat er nog oorden in ons vaderland waren, waar zich wolven en vossen vertoonden en dat hij zich niet met het standpunt kon verenigen, dat het van de eigenaar van de grond, waarop die gedierten zich ophielden, zou afhangen of deze zich al dan niet konden vermenigvuldigen. Z.i. moest de Minister van Justitie de macht hebben om de vernietiging daarvan te gelasten, desnoods tegen de wil van de grondeigenaar.

De gewone bestrijdingsmiddelen tegen wolven, welke zich bij tijd en wijle, hetzij afzonderlijk, hetzij gepaard, hetzij in kuddevorm op de wegen en dreven van het Brabantse platteland vertoonden, waren hinderlagen opstellen, ofwel het organiseren van een drijf- of klopjacht op het grondgebied van meerdere aangrenzende gemeenten. Bekend zijn o.a. door J. Cunen in Taxandria vermelde drijfjachten in het kwartier van Maasland ²⁾ 16 Mei 1741 en 24 Januari 1799 en in het Peelland, 15 September 1804 ³⁾ op het grondgebied der gemeenten Asten, Budel en Someren, aan welke laatste, „ter beveiliging der schapen” ondernomen, door niet minder dan

1435 man, onder aanvoering van een hoofdman te paard, werd deelgenomen. Een typisch voorbeeld van een hinderlaag vermeldt C. Rijken ⁴⁾). Op 1 Februari 1776 vertoonde Lambertus Aerts, inwoner van Eersel en wonende ter plaatse genaamd de Heibloem, aan de schepenen een oude wolvin, die hij daags te voren „in den morgenstond circa zes uren” geschoten had vanuit zijn schuur, waarin hij met zijn buurman en diens knecht enige nachten achtereen de wacht had gehouden met geladen geweer, terwijl een dood paard als aas voor de schuur was gelegd. Van het vangen en doden van wolven worden in Taxandria een zevental incidentele gevallen vermeld. Op 14 Februari 1692 werd een reuzewolf door Jan Anthonisse Vermunt te Etten ⁵⁾ geschoten, „besuyden desselfs huysinge in den Grauwepolder”, terwijl 24 Juni 1737 onder Nuland ²⁾ 7 jonge wolven werden gevangen. Geschoten werden verder: 21 October 1753 een grote vrouwtjeswolf onder Nistelrode ²⁾, 19 November 1763 door Hendrik Pools op het Ravenskot te Putte ³⁾ een voedsterwolf, 23 September 1766 te Berlicum ²⁾ een grote reuwolf, 10 Maart 1767 door Jacobus IJsenbrands en Hendrik van Doorn in het gehucht Berkt te Oerle ⁴⁾ een zeer oude rammelaarwolf en 3 September 1778 te Nuland ²⁾ een volwassen vrouwtjeswolf. In Januari 1758 werd volgens de Ned. jaarboeken ⁶⁾ door de pastoor te Lieshout een grote wolf gedood.

Door de grote afstanden van plaats en tijd kunnen de boven geciteerde gevallen geen duidelijk inzicht geven in het aantal wolven dat een bepaalde Brabantse streek in een bepaalde tijd onveilig maakte, ook al spreken de Ned. Jaarboeken in 1757 ⁷⁾ van wolven die zich in de Meierij „in een ontzachlijk getal en bij gansche troepen van zeven of acht tegelijk vertonen en het rundvee verscheuren”. Voor de omgeving van Breda blijkt uit een memoriestaatje, dat ik in het gemeente-archief van Etten ⁸⁾ ontdekte, dat aldaar en in de naaste omgeving van 1692 tot 1702, dus in elf jaren tijds, 37 wolven werden gevangen en geschoten, terwijl ik in het rechterlijk archief van Hoeven ⁹⁾ een achttal certificaten van schepenen over aldaar geschoten wolven aantrof, lopende over het tijdvak 1701 tot 1766.

Het kan zijn nut hebben op deze beide gegevens wat nader in te gaan. Te Etten zelf werden tussen de jaren 1692 en 1745 acht wolven geschoten n.l. op 14 Februari 1692, 6 September 1692, 10 Februari 1697, 25 Mei 1697, 23 December 1706, 21 December 1709, 8 April 1734 en 22 Januari 1745. Blijkens toegekende premies aan wolvenjagers van elders, zijn voor 7 wolven uit Prinsenhage premies verstrekt n.l. op 3 Januari 1695 voor 2 jonge wolven 6 gulden, 22 Februari 1697 voor een jonge wolf 3 gulden, Maart 1697 voor een volwassen mannetjeswolf 5 gulden, 16 December 1697 voor een volwassen vrouwtjeswolf 6 gulden, 16 Januari 1699 en 19 December 1699 telkens 6 gulden. Steenbergertoonde 6 stuks n.l. op 18 Mei 1693, 10 September 1698, 24 en 27 April 1699, 17 December 1699 en 30 Juli 1700; voor de eerste en de derde wolf werd 3 gulden, voor de overigen elk 6 gulden premie betaald. Dongen komt viermaal voor n.l. 16 December 1697 met een premie van tweemaal 4 gulden, 3 September 1699 met een premie van 5 gulden en 2 Juni 1702 met een premie van 9 gulden voor het vangen van acht jonge wolven. Wouw ontving tweemaal, namelijk op 24 November 1700 en op 5 Juni 1701, een premie van 6 gulden, de laatste maal voor 5 kleine wolven, „waarvan drie levendig verthoont wierden”.

Segge, Halsteren, Hoeven en Gilze worden elk eenmaal vermeld, respectievelijk op 30 Juli 1696, 2 Januari 1697, 19 December 1699 en 11 Juni 1702, achtereenvolgens met een premie van 3, 5, 6 en 6 gulden. Het vel van de op 14 Februari 1692 te Etten geschoten wolf werd op 18 Februari te Terheyden en Oosterhout vertoond, waarvoor respectievelijk 5 en 6 gulden premie werd ontvangen. Op volgende dagen werden Gilze, Baarle-Nassau, Alphen, Chaam, Zundert, Roosendaal, Oud- en Nieuw Gastel, Oudembosch, Hoeven, Princenhage, Rijsbergen, Ginneken, Huibergen en Wouw bezocht. De premie bedroeg meestal 5 gulden, te Roosendaal werd 6 gulden verstrekt, te Chaam en te Gastel 3 gulden, te Huybergen 36 stuiver, te Rijsbergen en Ginneken 30 stuiver, terwijl te Wouw de premie uit „een pot bier” bestond. Te Hoeven werd op 28 Januari 1701 blijkens schepencertificaat een „wijffkens-

wolff" geschoten door Sr. Theodoris de Clercq, brouwer en schepen te Oudenbosch, terwijl 10 October 1707 een „mannekenswolf" werd gedood door Willem Clasen Cortesmit en Jan Peters Mol, inwoners van Segge „komende aen sekeren bos leggende op het Bossehooft aen de heyde onder dese jurisdictie van Hoeven, het bos met haere bijhebbende manschappen omsingelt hebbende". Op 9 Februari 1723 schoot Claes Marijnissen Backers, inwoner van Etten „de heyde passerende op het Bossenhooft en de bosschen leggende aan de Hoevensche heyde een wijffkenswolf". Nog werden geschoten op 26 Januari 1725 een „mannekenswolf" door Marijnis Cornelissen Dam, 11 April 1734 een „wijffkenswolff" door Cornelis Knaap, 17 December 1735 een wijffkenswolff door Cornelis van Roomen, inwoner van Hoeven en 10 September 1737 een „mannekenswolf" geschoten door Pieter Deckers, eveneens inwoner van Hoeven. Op 28 Juli 1766 tenslotte werd door de schepen van Hoeven Sr. Anthony van Wijtvliet een „mannekenswolf" geschoten „in de weyde genaamt de Suure weyde", grenzende aan „een bos genaamt het grintbos toebehorende aan de abt der vermaarde abdije van Ste Barnaarts op de Schelde buyten Antwerpen." Van laatstgenoemde wolf wordt in het schepencertificaat verklaard dat „desselfs kop, vagt, pooten en staart, tot vermeyding van stank, zullen werden vertoont".

Het loont de moeite na te gaan waar het bovengenoemde achttal te Hoeven geschoten wolven werd vertoond en hoeveel de diverse plaatsen aan premie betaalden. Hoeven betaalde eenmaal 25 gulden als premie en tweemaal zes gulden, Gastel negenmaal 6 gulden; Etten en Roosendaal elk achtmaal 6 gulden; Steenbergen zevenmaal 6 en eenmaal 5 gulden; Bergen op Zoom zesmaal 6 gulden; Oosterhout zesmaal 6 gulden, eenmaal 4 en eenmaal 3 gulden; Princenhage vijfmaal 6 en driemaal 5 gulden; Zundert en Rijsbergen viermaal 6, eenmaal 5 en eenmaal 3 gulden, alsmede eenmaal 30 stuivers; Wouw driemaal 6, eenmaal 5 en driemaal 4 gulden; St. Maartenspolder tweemaal 6 en tweemaal 3 gulden; Esschen en Calmpthout eenmaal 5 en eenmaal 2 gulden; Dongen driemaal 4, vijfmaal 3 en eenmaal 2 gulden; Gilze driemaal 4, drie-

maal 3 en eenmaal 2 gulden; Ginneken tweemaal 4 en viermaal 3 gulden en eenmaal 50 stuiver; Prinseland tweemaal 4 en eenmaal 3 gulden, eenmaal 51 stuiver en eenmaal 2 gulden; Baarle-Nassau tweemaal 4, eenmaal 3 en eenmaal 2 gulden; Terheyden eenmaal 4 en viermaal 3 gulden en tweemaal 50 stuiver; Westwezel eenmaal 4 en eenmaal 3 gulden; Standaardbuiten viermaal 3 gulden, eenmaal 51, eenmaal 44 en eenmaal 30 stuiver; Zegge en Rucphen elk zesmaal 3 gulden; Raamsdonk en Waspik elk driemaal 3 gulden, eenmaal 50 stuiver en eenmaal 2 gulden; Fijnaart eenmaal 3 en driemaal 2 gulden; Baardwijk eenmaal 3 gulden, tweemaal 50 en eenmaal 25 stuiver; Besoyen eenmaal 3 gulden, eenmaal 50, eenmaal 30 en eenmaal 28 stuiver; 's Grevelduin Capelle eenmaal 3 gulden, eenmaal 50 stuiver, eenmaal 2 gulden en eenmaal 30 stuiver; Waalwijk eenmaal 3 en eenmaal 2 gulden en tweemaal 30 stuiver; Vlijmen eenmaal 3 gulden, eenmaal 30 stuiver en eenmaal 1 gulden; Alphen viermaal 50 stuiver en eenmaal 2 gulden; 't land van Heusden tweemaal 50 en eenmaal 30 stuiver; Tilburg eenmaal 50 stuiver; Halsteren tweemaal 2 gulden, eenmaal 30 stuiver en eenmaal 1 gulden; 's-Gravenmoer eenmaal 2 gulden en driemaal 30 stuiver; Meir eenmaal 35 en eenmaal 8 stuiver; Chaam eenmaal 2 en eenmaal 1 gulden en viermaal 30 stuiver; Baerle eenmaal 2 gulden; Teteringen vijfmaal 30 stuiver; Sprang tweemaal 30 en eenmaal 28 stuiver; Hedikhuizen eenmaal 30 en eenmaal 28 stuiver en eenmaal 1 gulden; Drimmelen eenmaal 30 en eenmaal 28 stuiver; Huybergen eenmaal 30 en eenmaal 25 stuiver; Herpt, Drunen en Elshout elk eenmaal 30 stuiver; Woensdrecht eenmaal 28 en eenmaal 25 stuiver; Ossendrecht viermaal 25 stuiver; Oudheusden eenmaal 25 stuiver; Auvergnepolder, Noordgeest, Loenhout, Wijk, Nieuwkuik, Eethen, Heesbeen, Meeuwen, Boxtel en Vught elk eenmaal 1 gulden; Sevendrecht en Lillo elk 96 cent; Hogerheide en Onsenoort elk eenmaal 12 en Borgvliet eenmaal 10 stuiver.

De laatste rondgang vanuit Hoeven in het jaar 1766 gehouden, bracht niet minder dan 154 gulden en zes cent op, wel een bewijs hoe belangrijk men algemeen de bestrijding van de wolvenplaag achtte. Geleidelijk aan is men erin geslaagd de wolven in onze

streken geheel uit te roeien, al blijft in vele straat- en plaatsnamen, zoals de Wolvenhoek te 's-Hertogenbosch, Wolfswinkel onder St. Oedenrode, Wolfshoek onder Drunen en Vessem, Wolfshoef onder Teteringen, Wolfslaer onder Ginneken, Wolfsberg onder Asten en onder Mill, Wolfsbosch onder Vught en onder Gemert en Wolfspuit onder Aarle c.a. de herinnering aan hun aanwezigheid in vroeger eeuwen voor het nageslacht bewaard.

's-Gravenhage, 28 Juli 1949.

AANTEKENINGEN.

- 1) Wolven in Nederland. Navorsers 7e jaargang 1857. blz. 254 no. 310.
- 2) Taxandria. 37e jaargang 1930 blz. 251.
- 3) Taxandria. 46e jaargang 1939 blz. 27.
- 4) Taxandria. 46e jaargang 1939 blz. 181.
- 5) Taxandria. 41e jaargang 1934 blz. 210.
- 6) Blz. 107.
- 7) Blz. 764.
- 8) Memorie van 't gene die van Etten hebben gegeven voor de wolven op de navolgende plaatsen geschoten van 1693—1702 f. 113.— Oud archief Etten no. 5238.
- 9) Rechterl. Archief Hoeven no. 368.